

Usoda ptujskih Nemcev ob koncu druge svetovne vojne

Irena Mavrič-Žižek*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.4Ptuj=112.2)"1945"

Irena Mavrič-Žižek: Usoda ptujskih Nemcev ob koncu druge svetovne vojne. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 90=55(2019), 3–4, str. 67–88

Avtorica v svojem prispevku oriše usodo ptujskih Nemcev ob koncu druge svetovne vojne. V uvodnem delu najprej na kratko predstavi osvoboditev, nato pa ravnanje takratnih oblasti z nemškim prebivalstvom na Ptuju in njegovi okolici.

Ključne besede: Nemci, volksdeutscherji, KNOJ, OZNA, ptujski sodni zapori, taborišče Strnišče pri Ptuju, taborišče Hrastovec pri Lenartu v Slovenskih goricah, usmrtnice, obsodbe, zaplembe premoženja, izgoni nemškega prebivalstva

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.4Ptuj=112.2)"1945"

Irena Mavrič-Žižek: The Destiny of Germans in Ptuj at the End of World War II. Review for History and Ethnography, Maribor 90=55(2019), 3–4, pp. 67–88

The treatise outlines the destiny of Germans in Ptuj at the end of World War II. In the introduction part, the author first presents the liberation and afterwards the attitude of the then authorities towards the German population in Ptuj and its surroundings.

Key words: Germans, Volksdeutsche, KNOJ (People's Defence Corps of Yugoslavia), OZNA (The Department of People's Protection), Ptuj court prisons, Strnišče near Ptuj camp, Hrastovec near Lenart in Slovenske gorice camp, executions, convictions, confiscations of property, deportations of German population

---

* Dr. Irena Mavrič-Žižek, muzejska svetovalka, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Slovenija, irena.mavric@mnom.si

OSVOBODITEV PTUJA

Po preboju nemške fronte na Madžarskem¹ v drugi polovici marca 1945 so se boji med nemškimi enotami in Rdečo armado, ki je bila okrepljena z Bolgari, premaknili na madžarsko-slovensko mejo. Po osvoboditvi Središča ob Dravi 4. aprila so umikajoče se enote 2. nemške tankovske armade zasedle položaje na utrjeni črti Središče – Kog – Šafarsko-Štrigova – Razkrižje. Po hudih, skoraj vsakodnevnih spopadih, ki so potekali okolici Koga, Huma, Loperšič in Frankovcev ter so trajali vse do 7. maja, se je 8. maja nemška vojska začela umikati proti Ormožu, Ptuju, Gornji Radgoni v Avstrijo, da bi se izognila jugoslovanskemu oziroma sovjetskemu vojnemu ujetništvu.² Glavni umik enot 22. in 15. nemškega korpusa z več kot 30.000 vojaki čez Ptujsko polje je potekal med 7. in 8. majem 1945. Nemškim vojakom so se na umiku pridružili ustaši, četniki, vlasovci in bežeči civilisti.³ Neposrednih bojev za Ptuj ni bilo, mesto je bilo osvobojeno v sklopu zaključnih operacij za osvoboditev Slovenije. Zadnji nemški vojaki, pripadniki okupatorjeve oblasti in domači izdajalci so mesto zapustili v popoldanskih urah 8. maja. Ob svojem umiku so poleg cestnega in železniškega mosta čez Dravo razstrelili še železniški nadvoz pri Rogoznici in most čez Grajeno pri gostilni Zupančič.⁴ V zgodnjih jutranjih urah 9. maja je v mesto prispela bolgarska armada, v večernih urah pa popolnoma izčrpani borci prekmurske brigade. Naslednji dan, 10. maja, so v mesto prispeli v spremstvu Haloške čete⁵ člani okrajnega odbora OF in

¹ Po velikih umikih od jeseni 1944 do januarja 1945 je nemška vojska z ostanki madžarske vojske utrdila svojo fronto na jugovzhodnem in severozahodnem robu Blatnega jezera. Po dotoku novih sil iz zahodne fronte iz Italije in Jugoslavije je na Hitlerjevo povelje kljub pomislekom in upravičenim ugovorom nekaterih visokih vojaških funkcionarjev nemška vojska začela v prvi polovici marca protiofenzivo za ponovno osvojitve ozemlja do Donave, vendar brez uspeha. Enote Rdeče armade so v drugi polovici marca prebile fronto severno od Blatnega jezera ter 29. marca 1945 stopile na območju Gunsna na avstrijska tla. Na južnem krilu sta Rdeča armada in enote I. bolgarske armade 29. marca prebile fronto 2. nemške tankovske armade ter jo potisnile do obrambne črte na slovenskem Štajerskem ki je potekla na desnem bregu Mure od Radgone do Razkrižja in v Slovenskih goricah od Razkrižja do Drave pri Ormožu. Enote 27. in 57. sovjetske armade so od 28. marca do 4. aprila osvobodile vse Prekmurje, I. bolgarska armada ter nekateri deli Rdeče armade pa Medžimurje; v: Tone Ferenc, *Poslednji dnevi vojne v Sloveniji, Naša Obramba*, letnik 2, štev. 6, 6. junij 1970 str. 3.

² Irena Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941-1945*, magistrska naloga, Univerza Ljubljana, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2007, str. 178; (dalje navajam: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941-1945*).

³ Prav tam.

⁴ Prav tam.

⁵ Haloška četa je bila ustanovljena 10. aprila 1945. Bila je »terenska mobilizacijska četa« z nalogo zbiranja in spremljanja novincev (skrivačev in prostovoljcev-dezerterjev iz nemške vojske) v redne partizanske enote. Komandir čete je bil Martin Pišek iz Apač,

okrajnega komiteja KPS. Vojaško oblast v mestu je prevzela komanda mesta, civilno oblast pa okrajni odbor OF.⁶

POVOJNA USODA PTUJSKIH NEMCEV

Prof. Franjo Baš⁷ je o usodi spodnještajerskih Nemcev zapisal tole: »V *svesti si svoje krivde so njih voditelji zapustili pred osvoboditvijo deželo ter se podali v Avstrijo /.../ ostale pa je zajela nemesis zgodovine in večni bog pravice v zemlji, katero so pomagali zaigrati v roke tujcu in do katere niso znali najti odnosa /...«*.⁸ Vodilni štajerski Nemci (gre za 2883 oseb) so še pred koncem vojne pobegnili v okolico Muraua, Judenburga, Schladminga, Lienza, Feldkirchna, Bludenza in Gmunda.⁹ Zaradi članstva v Kulturbundu, petokolona-

---

politični komisar pa Ivan Rau-Branko. V skoraj enomesečnem obstoju je četa uspela zbrati in poslati v brigade na Pohorje prek 70 novincev, pretežno Slovencev. Borci čete so novince spremljali preko Slovenske Bistrice ter jih na javki pod Pohorjem predajali brigadam. Četa se je zadrževala na območju zahodnih Haloz v okolici Bolfenka, Jelovic, Planjskega, Kočic, Dolene in Doklec. Med 7. in 8. majem 1945, v času umika nemške vojske preko Ptujkega in Dravskega polja, so borci čete izvedli nekaj manjših napadov na nemške kolone ter jih ovirali pri njihovem umiku. Dne 22. maja 1945 je bila četa v celoti vključena v sestavo ljudske milice; v: Ivan Rau-Branko: Haloška četa, v: *ptujski zbornik* (urednik: Vlado Horvat), Ptuj 1985, str. 205–208.

⁶ Mavrič-Žižek, Ptujsko okrožje 1941–1945, str. 179–180. Komando mesta, ki jo je vodil Jože Luzner-Miha, je ustanovil štab Prekmurske brigade. Predsednik okrajnega odbora OF je bil Franc Belšak-Simon.

⁷ Franjo Baš, etnolog, geograf, zgodovinar in muzeolog se je rodil 22. januarja 1899 v kraju Kamenče. Po končanem študiju geografije in zgodovine na ljubljanski univerzi leta 1925 se je zaposlil kot profesor na gimnaziji v Mariboru. Leta 1932 je postal banovinski arhivar, leta 1937 pa je dosegel, da so mariborski grad namenili muzeju in arhivu. Postal je ravnatelj muzeja ter zanj zbral večino gradiva in uredil stalno razstavo. V letih 1937–1941 je bil urednik Časopisa za zgodovino in narodopisje, v letih med 1945–1949 je sodeloval pri restituciji med okupacijo odtujenega kulturnega premoženja. V letih med 1950–1952 je bil vodja odseka za muzeje, galerije in spomeniško varstvo na Ministrstvu za znanost in kulturo Ljudske republike Slovenije, do leta 1962 pa ravnatelj Tehniškega muzeja Slovenije. Vodil je preureditev Tehniškega muzeja v Bistri, zavaroval je spomenike na Ravnah na Koroškem in v Kropi. V letih med 1950–1963 je bil prvi predavatelj muzeologije in spomeniškega varstva na Filozofski fakulteti v Ljubljani. V raziskovalnem delu se je posvetil povezovanju kulturne politične, etnološke, arheološke, geografske in muzeološke dediščine. Umrl je 30. aprila 1967 v Ljubljani; v: *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 1 A/Ca, Ljubljana 1987.

⁸ Tone Ferenc, Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno, v: »Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik (urednik: Dušan Nečak), Ljubljana 1998, str. 120 (dalje navajam: Ferenc, Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno).

⁹ Božo Repe, »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni, v: »Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik (urednik: Dušan Nečak), Ljubljana 1998, str. 145 (dalje navajam: Repe, »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni).

ške dejavnosti ter nacifikacije nemške manjšine pred drugo svetovno vojno (1933/34–1941), ostre in nasilne okupacijske politike, etnocidnih (množično izganjanje Slovencev, germanizacija itd.) in deloma genocidnih ukrepov (usmrtitev ostarelih in duševno bolnih ljudi spomladi leta 1941, usmrtitve pripadnikov narodnoosvobodilnega gibanja itd.) nemškega okupatorja ter sodelovanja velike večine slovenskih Nemcev, so ob koncu vojne narodnozavedni Slovenci zahtevali kolektivno odgovornost Nemcev na slovenskem narodnem ozemlju. Kljub temu pa so poveljne oblasti v Sloveniji poskušale pri precejšnjemu številu Nemcev in volksdeutscherjev ugotoviti individualno krivdo. To velja še posebno za tiste, ki so bili osumljeni vojnih zločinov in drugih kaznivih dejanj.¹⁰

Usodo ptujskih Nemcev in volksdeutscherjev po koncu druge svetovne vojne lahko zaradi pomanjkanja dokumentarnega gradiva prikažemo le fragmentarno. Večina ptujskih Nemcev in volksdeutscherjev, ki so se počutili ogrožene zaradi svoje predvojne dejavnosti v Švabsko-nemški kulturni zvezi (Kulturbund)¹¹ ter sodelovanja z nemškim okupatorjem med vojno, se je pravočasno še pred koncem vojne umaknila na varno v Avstrijo. Ob odhodu so iz stanovanj odnesli denar, dragocenosti in del premičnega premoženja; le v redkih stanovanjih je ostalo nekaj pohištva in oblačil.¹² Njihov umik je opisal takratni župan Josef Wressnig¹³ v izjavi, ki jo je 28. junija 1953 zapisal

¹⁰ Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 114.

¹¹ Krajevna skupina Švabsko-nemške kulturne zveze Ptuj (Ortsgruppe des swäbisch deutschen Kulturbundes Pettau-SDKB) je bila ustanovljena 26. avgusta 1931. Ob ustanovitvi je štela 153 članov. Dejavnost ptujskega Kulturbunda (KB) je segala preko Ormoža in Središča do Ljutomera in Apaškega polja ter v obmejne kraje Prekmurja. Krajevno skupino je najprej vodil trgovec Egon Schwab, od leta 1934 magister farmacije Leo Behrblak, februarja 1939 pa je vodstvo prevzel uradnik hranilnice Josef Wressnig. Marca 1941 je postal Ptuj središče okrožja (Kreis SDKB Pettau). Tik pred vojno je bilo v Kulturbund (KB) vključenih 542 oseb iz Ptuja; v: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*, str. 8–10.

¹² Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 114; Marjetka Božičko, *Poveljne zaplembe nemškega premoženja v ptujskem okraju*, diplomatska naloga, Filozofska fakulteta Maribor, Zgodovinski oddelek, Maribor 2007 (dalje navajam: Božičko, *Poveljne zaplembe nemškega premoženja*).

¹³ Josef Wressnig, rojen 2. novembra 1890, uradnik hranilnice, zaupni mož Pokrajinskega obmejnega urada (Gaugrenzlandamt), od februarja leta 1939 vodja ptujskega KB, član Illegalnega šturma, od maja 1941 do 18. septembra 1941 okrožni vodja Štajerske domovinske zveze (ŠDZ) ptujskega okrožja, od 18. septembra 1941 do konca vojne župan mesta Ptuja. Dne 13. aprila 1944 je bil imenovan za častnega župana »*hauptamtlichen Bürgermeister der Stadtgemeinde Pettau*«. Častna listina mu je bila izdana 7. julija 1944; v: Irena Mavrič-Žižek, *Ptujski Nemci od konca 19. stoletja do leta 1945*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana 2016, str. 160 in 210 (dalje navajam: Mavrič-Žižek, *Ptujski Nemci*).

v Gradcu prof. dr. Balduin Saria.¹⁴ Nemške družine so začele zapuščati mesto v začetku aprila 1945, ko se je fronta približala štajerski meji pri Dravskem Središču. Okoli 10. aprila 1945 so se iz mesta najprej umaknile ženske in otroci. Za njihov prevoz je bilo v okoliških vaseh zaseženih 40 vprežnih vozil. Po ukazu zveznega vodstva Štajerske domovinske zveze (ŠDZ) so v mestu ostali samo moški, ki so morali kot člani Volkssturma kakor jim je bilo ukazano »braniti Ptuj do poslednjega moža«. Okrožni vodja Štajerske domovinske zveze Fritz Bauer¹⁵ je imel dopoldan 8. maja s svojimi sodelavci še zadnji štabni razgovor. Sporočil jim je novico o kapitulaciji Nemčije, hkrati pa jih je razrešil vseh dolžnosti. Ptuj je okoli 11. ure dopoldan zapustil tudi župan Josef Wressnig. Z osebnim avtomobilom se je odpeljal proti Avstriji, še preden je umikajoča se nemška vojska ob treh popoldan razstrelila dravska mostova.¹⁶ Med družinami, ki jim je uspelo aprila 1945 pobegniti, sta bili tudi znani ptujski družini Ornig¹⁷ in Blanke.¹⁸

¹⁴ Dr. Balduin Saria, klasični zgodovinar, arheolog in numizmatik, se je rodil v nemški meščanski družini na Ptujju 5. junija 1893. Po končani osnovni šoli in gimnaziji na Ptujju je nadaljeval študij arheologije in antične zgodovine na Dunaju, kjer je leta 1921 doktoriral. Leta 1926 je postal izredni profesor na oddelku za zgodovino starega veka in arheologijo na Univerzi v Ljubljani. V času okupacije je sprejel povabilo graške univerze, kjer je bil od leta 1942 do konca vojne profesor za staro zgodovino jugovzhodne Evrope. Od leta 1953 je deloval kot samostojni raziskovalec pri Südost-Institutu v Münchnu. Umrli je 3. junija 1974 v Gradcu; v: SLB, geslo dr. Balduin Saria, elektronska izdaja.

¹⁵ Fritz Bauer se je rodil leta 1911 v Gradcu. V začetku okupacije je bil najprej imenovan za političnega komisarja okraja Ptuj – podeželje, od 1. julija 1941 po združitvi okrajev pa za političnega komisarja ptujskega okrožja. Februarja 1942 je postal deželni svetnik. V septembru (18. 9.) 1941 je prevzel tudi okrožno vodstvo Štajerske domovinske zveze ter ga vodil do konca vojne. Po odhodu okrožnega vodje Štajerske domovinske zveze za ljutomerski okraj ing. Romana Nemca v vojsko leta 1944 je Bauer prevzel še vodenje Štajerske domovinske zveze za ljutomerski okraj. V dopoldanskih urah 8. maja 1945 je z umikom zadnjih nemških vojakov in nemških uradnikov tudi on zapustil Ptuj; v: Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*, str. 22.

¹⁶ Ferenc, *Nemci na Slovenskem*, str. 120 in 121.

¹⁷ Začetnik družine je bil Josef Ornig, štajercijanski politik in ptujski župan, ki se je rodil 7. junija 1859 kot sin mlinarja Matije Orniga in Apolonije, roj. Senekovič v Hrastovcu v Slovenskih goricah. Izučil se je za peka. Leta 1886 se je poročil s hčerko znanega gostilničarja na Bregu Avrelijo Straschill. Ob prevratu in neuspelem poizkusu ohraniti Ptuj »nemški« je še pred koncem vojne, leta 1918, skupaj z ženo Avrelijo pobegnil v Gradec. Naselil se je v svoji vili v bližini Gradca v Mariagrün. Umrli je v Gradcu 12. marca 1925, njegove posmrtno ostanke so kasneje pokopali skupaj z ženo Avrelijo na ptujskem pokopališču. V zakonu so se mu rodili štirje otroci, dve hčeri in dva sinova: Josef Oskar (1889–1935), diplomiran inženir ter Pavel Ornig (1894–1966), ki je po očetu na Ptujju prevzel vsa podjetja in firme; v: Marija Hernja Masten, *Ptujski župan Josef Ornig (1859–1925)*, tipkopis, Ptuj 2000.

¹⁸ Rudolf Pertassek, *Pettau die älteste steirische Stadt*, Graz 1992, str. 147 in 148. Začetnik znane tiskarske družine Blanke na Ptujju je bil Wilhelm Carl Blanke, ki se je rodil leta 1824 v kraju Rostock-Mecklenburg. Kot knjigoveški pomočnik je prišel na Ptuj, kjer se

Paul Ornig¹⁹ je skupaj z ženo Ruth in štirimi otroki, Helgo, Elizabeto, Norbertom ter Hermanom, aprila 1945 zapustil Ptuj ter pobegnil v Gröbming, v poletju 1945 pa so odšli v Salzburg k družini Schramke. Skupaj z advokatom dr. Ottom Blankom iz Maribora sta ustanovila tovarno testenin in keksov v kraju Hallein. Do upokojitve je imel tudi vinsko klet v Gradcu. Umrl je leta 1966 v Salzburgu.²⁰ Zdravnik Wilhelm Blanke²¹ je skupaj z družino pobegnil pred koncem vojne v Schladming, kasneje pa v Gradec, kjer je leta 1959 umrl.²²

Ob koncu vojne je v mestu ostalo le nekaj Nemcev in volksdeutscherjev. Zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva ne moremo ugotoviti, koliko

---

je leta 1854 poročil s hčerko usnjarskega mojstra Josefino Mock iz Lipnice. Na Ptujju sta odprla majhno knjigarno in papirnico, kmalu zatem pa sta kupila hišo na glavnem trgu, kjer sta si uredila knjigarno, tiskarno in papirnico. Po njegovi smrti leta 1899 je posle prevzel sin Wilhelm Paul. V njegovi tiskarni so tiskali Nemcem prijazen časopis Štajerc. Wilhelm Paul Blanke se je leta 1888 poročil s Ptujčanko Roso Strasill, v zakonu so se mu rodili štirje sinovi in dve hčerki. Najstarejši sin Wilhelm je študiral medicino, drugi sin Herbert se je posvetil tiskarstvu ter je po očetu prevzel knjigarno in tiskarno. Tretji sin Otto je dokončal študij prava ter je bil odvetnik v Mariboru. Sin Gunter je umrl v mladosti, hčerka Herta pa je živela v Berlinu; v: Petrassek, Pettau, str. 147 in 148.

¹⁹ Paul Ornig, rojen 9. januarja 1894 v Ptujju, po poklicu vinski trgovec, član KB od leta 1931. Med okupacijo je bil zadolžen za gospodarsko politiko v okviru okrožnega Delovnopoličnega urada (Arbeitspolitisches Amt), za kratek čas (maj – avgust 1941) je v okrožnem vodstvu prevzel tudi vodenje kulturnega urada (Kultur Amt), od 1. oktobra 1942 pa do konca vojne je v krajevni skupini Štajerske domovinske zveze Ptuj – levi breg vodil celico I; v: Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor (AMNOM), fond: St. HB, Kreisführung Pettau, šk. K 11/2, mapa: Ortsgruppe Pettau-linkes Draufer, Fragebogen; šk. K 11/8 mapa: Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau; glej tudi: Irena Mavrič-Žižek, Ptujski Nemci, str. 220 in 222.

²⁰ Petrassek, str. 163 in 164.

²¹ dr. Wilhelm Blanke, zdravnik, se je rodil 24. januarja 1889 v Ptujju. Po končani ljudski šoli in gimnaziji v Ptujju je leta 1907 nadaljeval študij medicine v Gradcu, ki ga je končal leta 1913. Med prvo svetovno vojno je bil najprej vojaški zdravnik v Galiciji, nato pa zdravnik na vojni ladji. Po koncu vojne je nekaj časa služboval kot zdravnik na graški kliniki. Leta 1919 se je poročil z Erno Heinrich, hčerko primarija iz Fürstenfelda, leta 1920 pa se je z družino preselil na Ptuj. V Ptujju je bil član KB, Društva nemških visokošolcev v Ptujju, Športnega kluba Ptuj ter podporni član nemškega pevskega društva. V letih med 1925–1937 je bil član ptujске šlarafije ter član Društva zdravnikov Štajerske v Gradcu. Leta 1941 je bil sprejel v NSDAP. Dr. Wilhelm Blanke je bil udeležen pri množičnem zločinu, ki so ga nacisti v prvih mesecih okupacije izvedli nad duševno prizadetimi in telesno onemoglimi ljudmi v hiralnici v Ptujju in Muretincih. Bil je v zdravniški skupini, vodil jo je Karl Matl iz Gradca, katera je v začetku junija 1941 pregledala okoli 140 oskrbovancev v omenjenih zavodih. Že 9. junija 1941 je prispelo v hiralnico v Muretincih 5 avtobusov, ki so oskrbovance odpeljali v Avstrijo v evtanazijski zavod Hartheim pri Linzu, kjer so jih med 20. junijem in 2. julijem 1941 pomorili; v: AMNOM, fond: SODI, ovoj 2, mapa: Primeri dopisovanja VDA Graz II 1934–1943, Lebenslauf dr. Wilhelm Blanke; Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*, str. 117.

²² Petrassek, str. 148.

pripadnikov nemške narodne manjšine na ptujskem območju je bilo usmrčenih med vojno oziroma takoj po osvoboditvi. Še pred koncem vojne so v Podlehniku partizani ustrelili lastnico hotela v Ptuj Marijo Osterberger, ker je septembra 1944 prijavila orožnikom v Podlehniku kurirje kurirske postaje TV 8, ki jih je srečala pri svoji zidanici pod Duhom blizu Dežnega. Zaradi njene prijave so 27. septembra 1944 v spopadu na Dežnem pri prehodu preko Dravinje blizu Zgornje Pristave padli 4 kurirji, 3 težko ranjene kurirje pa so Nemci ujeli.²³ 8. maja 1945 so v njegovem vinogradu na Mestnem vrhu ustrelili vodjo urada za kmečko politiko Hansa Straschilla.^{24 25}

Slika 1: Josef Wressnig, župan mesta Ptuja, med okupacijo (fototeka MNOM)

Prve aretacije ptujskih Nemcev in volksdeutscherjev so se začele takoj po osvoboditvi v maju 1945. Potekale so po že pripravljenih seznamih, izvajali

²³ Rado Zakonjšek, *Partizanski kurirji*, Ljubljana 1985, str. 461; *Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer*, Graz 1970, str. 227 (dalje navajam: *Totengedenkbuch*).

²⁴ Hans Straschill, rojen 25. decembra 1903 na Ptuj, gostilničar, posestnik in trgovec z lesom, član KB, ilegalnega šturma in NSDAP. Med okupacijo je vodil okrožni prehranjevalni urad (Ernährungsamt). V okrožnem vodstvu ŠDZ je bil med okupacijo zadolžen za vodenje urada za kmetijsko politiko (Agrarpolitisches Amt), hkrati pa je bil tudi okrožni kmečki vodja (Kreisbauernführer). Kratek čas od maja do začetka avgusta 1941 je vodil tudi Krajevno skupino ŠDZ Ptuj-desni breg; v: AMNOM, fond: St. HB, Kreisführung Pettau, šk. K 11/2, mapa: Ortsgruppe Pettau-rechtes Draufer, Ortsgruppenführung, Pettau 6. Mai 1941, Fragebogen, Dopis 9. avgust 1941; šk. K 11/8 mapa: Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau; Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*, str. 26.

²⁵ Petrassek, str. 172; *Totengedenkbuch*, str. 230.

pa so jih pripadniki Korpusa narodne odbrane²⁶ (KNOJ) in Narodne milice pod vodstvom OZNE.²⁷ Največkrat so osebe prijeli v stanovanjih, pogosto pa tudi na ulicah in drugih javnih mestih. Vzrok za aretacijo je bilo članstvo v Kulturbundu, v NSDAP, v Štajerski domovinski zvezi (ŠDZ) ter protinarodno delovanje.²⁸ Po seznamu zapornikov OZNE na Ptuj, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptuj in ga je v zvezek pisal paznik v ptujskih sodnih zaporih Dominik Glušič²⁹ od maja do 4. junija 1945, je bilo v prvem mesecu svobode aretiranih in zaprtih 364 oseb, od tega je bilo 241 ali 66,21 % moških in 123 ali 33,79 % žensk. Največ oseb, kar 343 ali 94,23 %, je bilo iz ptujskega okraja, 19 oseb ali 5,22 % je bilo iz drugih okrajev, dve osebi ali 0,55 % pa sta bili vpisani brez podatkov o bivališču. Iz Ptuja in bližnje okolice je bilo 209 oseb ali 57,42 %.³⁰ Njihova nadaljnja usoda je bila zelo različna: 117 oseb ali 32,14 % so iz ptujskih sodnih zaporov odpeljali v taborišče Strnišče, 17 oseb ali 4,67 % v Lovrenc na Dravsko polje, izpuščenih je bilo 43 oseb ali 11,81 %. V Maribor so v nadaljnjo obravnavo odpeljali 7 oseb ali 1,92 %, tri mladoletne otroke (0,82 %) so predali socialnemu skrbstvu, eno osebo (0,27 %) pa so predali v nadaljnjo obravnavo ptujskemu načelstvu OZNE. Pri 48. osebah ali 13,19 % v seznamu ni navedeno, kaj se je z njimi zgodilo, za 121 oseb ali 33,24 % pa je zapisana oznaka »Hitlerjev rajh«, kar je za dotično osebo pomenilo

²⁶ Korpus narodne obrambe-KNOJ je bil ustanovljen 18. avgusta 1944. Enote korpusa so bile zadolžene za izvajanje aretacij, straženja koncentracijskih taborišč in izvajanje likvidacij; v: Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji, Ljubljana 2007, str. 8 (dalje navajam: Mikola, Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih).

²⁷ OZNA je ustanovil vrhovni komandant NOV in POJ in poverjenik za narodno obrambo Josip Broz Tito, 13. maja 1944 v Drvarju. Predstavljala je obveščevalno in protiobveščevalno službo. V Sloveniji je bila ustanovljena junija 1944, njen načelnik pa je postal Ivan Maček-Matija. Bila je neposredno podrejena Komunistični partiji ter je predstavljala njeno tajno politično policijo za obračun z njenimi nasprotniki. Svoje izpostave je imela v partizanskih enotah, v okrožjih, okrajih in mestih. Marca 1946 je bila ukinjena, iz njenega III. odseka je nastala vojaška kontraobveščevalna služba (KOS), ki je delovala v okviru obrambnega ministrstva. Iz ostalih odsekov pa je nastala Uprava državne varnosti (UDBA), ki je delovala v okviru ministrstva za notranje zadeve; v: Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih, str. 8.

²⁸ Repe, »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni, str. 159; Milko Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih prebivalstva v Sloveniji, v: *Dokumenti in pričevanja* 2, Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, 2009, str. 13 (dalje navajam: Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih).

²⁹ Dominik Glušič je ob koncu seznama v zvezek zapisal, da je »nadaljevanje v zvezku II«. Zapisal pa je tudi »in koliko ljudi je odšlo v Hitlerjev rajh mi ni znano in moj kolega Pichler je takrat z menoj vred zapustil, to zločinsko organizacijo«. Usoda drugega zvezka ni znana. Oznaka »Hitlerjev rajh« je pomenila smrt. Pichler je bil prav tako paznik v ptujskih sodnih zaporih.

³⁰ AMNOM, Seznam zapornikov zopora OZNE v Ptuj iz maja in junija 1945, fotokopija. Originalni seznam hrani Zgodovinski arhiv Ptuj.

smrt.³¹ Nekateri aretiranci, zaprti v ptujskih sodnih zaporih, so bili tudi zaslišani. Zaslišanja z njimi so opravili predstavniki komande mesta Ptuja, predstavniki Narodne zaščite, v glavnem pa predstavniki OZNE. Po ohranjenih podatkih naj bi v sodnih zaporih na Ptuj zaslili 94 oseb.³² V juniju in juliju so začeli z aretacijami ostalih nemških prebivalcev-volksdeutscherjev.³³ Dne 18. julija 1945 so člani okrajnega komiteja KPS Ptuj v poročilu zapisali, da »ena najvažnejših političnih nalog v našem okraju to je »čiščenje petokolonskih elementov« še vedno ni tako uspela, kakor bi bilo potrebno«. Kljub politični kampanji se pri ljudeh kaže le interes, da se polovijo »najbolj vidni tipi«. Člani Kulturbunda in NSDAP so v glavnem zaprti, ostalo pa je še precej Ortsgruppenführerjev, ki so se marsikje vrinili v krajevne odbore OF in postali celo sekretarji. Poročilo zaključuje, da sedaj vse te odbore pregledujejo in odstranjujejo iz njih vse, kar je »politično nezdravega«.³⁴ Za mnogimi aretiranimi osebami se je v prvih mesecih svobode izgubila vsaka sled. Po nepopolnem seznamu, ki je objavljen v knjigi Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer, ki jo je leta 1970 izdalo Društvo nemških Spodnještajercer v Avstriji, je bilo v prvih mesecih svobode s ptujskega območja odpeljanih, ustreljenih oziroma pogrešanih 88 oseb, med njimi jih je bilo 58 ali 65,91 % iz Ptuja in bližnje okolice.³⁵ Večino aretiranih oseb so odpeljali v taborišče v Strnišče pri Ptuj, ³⁶

³¹ Prav tam.

³² Repe, »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni, str. 163.

³³ Prav tam, str. 159; Mikola, Dokumenti in pričevanja o povojnih izgonih, str. 13.

³⁴ Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 124. Še ostrejši so bili člani okrajnega komiteja KPS Ormož 25. junija 1945 ko so na seji sklenili da je potrebno »izvesti /.../ popis vseh švabskih funkcionarjev tako Kulturbunda, Ortsgruppenführerjev, Zellführerjev, Blockführerjev, Sturmführerjev in drugih ter vseh onih, ki so se očitno stalno družili z okupatorjem ...«.

³⁵ Totengedenkbuch, str. 222–233.

³⁶ Koncentracijsko taborišče v Strnišču (danes Kidričevo) je bilo ustanovljeno sredi maja 1945. Najprej ga je upravljalo načelstvo OZNE za okraj Ptuj, nato pa ga je prevzelo načelstvo OZNE za okrožje Maribor, nadzor nad njim pa je imelo načelstvo OZNE za Slovenijo v Ljubljani. Prva skupina Nemcev je v taborišče prišla že 19. maja 1945. Šlo je za 120 kočevskih Nemcev – moških, ki so morali zapustiti družine, ki so bile na vlaku na mariborski železniški postaji. Druga skupina, okoli 300 Kočevskih Nemcev – moških pa je v taborišče prispela 29. maja. To so bile družine Kočevskih Nemcev, ki so z vlakom krenili 8. maja iz Krškega ter po hudih zapletih prispeli v Maribor šele 29. maja. Kraj osrednjega taborišča za pripadnike nemške manjšine v Sloveniji sta izbrala major OZNE Mitja Ribičič – Ciril in Komandant slovenske divizije KNOJ Bojan Polak – Stjenka. V Strnišče so bili internirani vsi volksdeutscherji, Kočevarji, Nemci po civilnih službah – delavci v tovarnah, poštah, železnicah, občinah in drugih ustanovah. Pripadnikom nemške manjšine so se v taborišču pridružili tudi vsi tisti Slovenci, ki so med vojno sodelovali z okupatorjem. Usoda taboriščnikov je bila različna; določeno število Nemcev in Slovencev so brez prehodnega sodnega postopka pomorili, ostale Nemce so izgnali, večino Slovencev pa so po nekaj mesecih internacije izpustili; v: Mikola, Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih, str. 12 in 13.

ki je bilo od junija 1945 osrednje taborišče za pripadnike nemške narodnosti. V taborišču so bili z njimi zaprti tudi Slovenci, ki so se s svojimi dejanji prekršili zoper slovensko narodno čast. Zaprte so bile cele družine, kasneje so otroke brez staršev, stare do 15 let, odpeljali v dvorec Turnišče pri Ptujju, najmlajše pa v avgustu v ormoški grad.³⁷ Ravnanje z interniranimi pripadniki nemške narodne manjšine se v taborišču ni bistveno razlikovalo od ravnanja z interniranci v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Tudi tukaj so bili izpostavljeni najhujšim oblikam fizičnega in psihičnega trpinčenja, stradanju in nalezljivim boleznim, kot so griža, diareja in celo tifus.³⁸ Grofica Helena Fünfkirchen³⁹ iz Gornje Radgone je strniško taborišče opisala takole: »Taborišče Strnišče je najbolj žalosten kraj, ki si ga je mogoče zamisliti. Nikjer ni bilo sence, cesta je vodila med barakami, ki so bile postavljene druga ob drugi /.../ Vsaki baraki je bilo 30 do 50, tudi do 60 ljudi, samih žensk ali samih moških. Naša baraka je imela 38 oseb, med njimi tri otroke vendar k sreči večje, ki niso kričali. Vsi smo spali na tleh /.../ V Strnišču ni bilo cerkve, duhovnika, zvona, ure, sploh nobene vegetacije, samo revni borovci in nekaj pohabljenih hrastov. Si je sploh mogoče zamisliti bolj žalosten kraj? Nam ženskam ni šlo sploh tako slabo, ubogi možje /.../. Do 50 in 60 krat so se morali vreči na tla in se na hitro spet dvigniti ter ponovno leči, z obrazom obrnjenim k tlom. Če ni šlo dovolj hitro, se je pomagalo z bičem« To je bila kazen za majhen prekršek in je morala delati pokoro vsa baraka. Bunkerji so bili vedno prepolni ...«. ⁴⁰ Med strniškimi interniranci so se znašli tudi nekateri vidni člani ptujskega Kulturbunda, kot so Hermann Kersche in njegova žena Marija, Franz Korsche starejši, Dasch N, Feliks Koss, Franz Plazotta, Karl Wesely in drugi.⁴¹ Mnoge internirance so ob prihodu v taborišče brez vsakega sodnega postopka ustrelili ter jih zagrebli v bližnjih gramoznicah, mnogi pa so v taborišču umrli zaradi lakote, izčrpanosti in nalezljivih bolezni. Največja umrljivost je bila med mlajšimi otroci in starci. S ptujskega območja je bilo v strniškem taborišču po objavljenem seznamu v Totengedenkbuch usmrčenih 44 oseb, pripadnikov nemške narodne manjšine, od tega jih je bilo 25 iz

³⁷ Mikola, Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih, str. 15 in 16.

³⁸ Prav tam, str. 15.

³⁹ Grofico Heleno Fünfkirchen je OZNA aretirala v noči na 5. julij 1945. Preko zbirališča v Slatini Radenci so jo odpeljali v taborišče Strnišče. Taborišče je zapustila s skupino internirancev 20. avgusta 1945, ko se je z vlakom v živinskih vagonih odpeljala prek Jesenic v Avstrijo; v: Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 143.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Totengedenkbuch, str. 222–233. Seznam v knjigi Totengedenkbuch Deutsch-Untersteirer navaja, da je bilo interniranih v strniško taborišče 47 oseb, od teh je bilo 35 iz Ptujja.

Ptuja.⁴² Po navedbah člana mariborske OZNE Zdenka Zavadlava⁴³ so večje število strniških internirancev v poletju odpeljali na Hočko Pohorje, kjer so jih postrelili in zagrebli v izkopane jame. Med ustreljenimi je bilo tudi 14 Nemcev in Volksdeutscherjev iz Ptuja.⁴⁴ Zavadlav, ki je sodeloval pri ustrelitvah, je v svojih spominih zapisal: »Na Pohorju smo nočoj spet streljali! Temu pravimo transport! Sezname predlaganih za usmrnitev so prišli potrjeni iz ljubljanske Slavije, kot je to vpeljana. Tiste iz sodnih zaporov smo predlagali mi, tiste iz Šterntala pa komisija iz Slavije. Naložena mi je skrb za transport za ustrelitev tistih, ki so za to namenjeni iz Šterntala. Malo se bojim, ker vem, da tam razsaja tifus. Zvečer se odpravimo tja s kamioni. Opremljeni smo s plašči in zaščitnimi maskami. Ob dogovorjeni uri se bomo srečali pred sodnimi zapori in tam nas bo čakal knojevski vodič za določen kraj. Odgovarjam za transport /.../ in za organiziranje likvidacije. Taborišče Šterntal. Upravnik in zdravnik /.../ nočeta predati zahtevanih in to zaradi tifusa. Pojasnim jima, da bodo tako in tako ustreljeni. Popustita. S knojevci naložimo na dva kamiona kakih šestdeset ljudi po seznamu. V glavnem so to Nemci in nekaj Štajercev. Kamioni, zvezanje rok z žico, knojevsko stražarsko spremstvo. /.../ Kje so bili, oziroma kaj so zakrivali tile, namenjeni za današnjo ustrelitev, ne vem /.../ Vzpenjamo se proti Pohorju. Tam nekje na polovici proti mariborski koči zavijemo na desno. /.../ Do izkopanega grobišča je treba iti peš. /.../ Knojevski borci so vsi maščevalno

⁴² Prav tam; Mikola, Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih, str. 18; Totengedenkbuch, str. 222–233. Ptujski profesor zgodovine Janez Janžekovič ocenjuje, da je v tem taborišču umrlo, oziroma so bili ustreljeni ali drugače umorjeni okoli 800 do 1000 internirancev.

⁴³ Zdenko Zavadlav, udeleženec NOB, se je rodil 29. maja 1924 v Šoštanju, po končani osnovni šoli je nadaljeval šolanje na gimnaziji v Mariboru in v Ljubljani. Leta 1941 se je družina preselila najprej v Ljubljano, nato pa Štandrež. Med vojno se je aktivno vključil v narodnoosvobodilno gibanje, bil zaprt v Gorici in Rimu, po prihodu iz zapora pa je delal kot član VOS za Goriško. Leta 1944 je bil premeščen na Štajersko, kjer je bil v oddelku OZNE za Štajersko in Koroško. Po vojni je postal namestnik načelnika OZNE v Mariboru. Leta 1946 je bil premeščen v Beograd; zadolžen je bil za obveščevalno dejavnost v Italiji. Kasneje se je zaposlil v TAM-u. Vojaške oblasti so ga leta 1948 obtožile, da je zahodni agent ter ga obsodile na smrt. Po posredovanju družinskega prijatelja mu je bila sodba spremenjena na 20 let ječe. Po prestanih 6. letih zapora je bil pogojno izpuščen. Do upokojitve je delal v gostinstvu in hotelirstvu. Umrli je v Ljubljani 15. septembra 2006; v elektronska izdaja Šaleškega biografskega leksikona.

⁴⁴ Totengedenkbuch, str. 222–233; Mikola, Dokumenti in pričevanja o koncentracijskih taboriščih, str. 18; Zdenko Zavadlav, Iz dnevnških zapisov mariborskega oznovca, 1. del: leto 1945, Maribor 1990, str. 91–93 (dalje navajam: Zavadlav, Iz dnevnških zapisov). Ptujski profesor zgodovine Janez Janžekovič ocenjuje, da je OZNA iz koncentracijskega taborišča Strnišče odpeljala na Pohorje približno 400 internirancev, med njimi je bila več kot polovica štajerskih in kočevskih Nemcev ter sodelavcev okupatorja.

nastrojeni, kajti Nemci so jim bili postrelili svojce in požgali domove. Zapor-nike prisilijo, da pojejo »Deutschland, Deutschland über alles!« /.../ Pridemo pred jamo. Slačenje zapornikov, da jih ne bi bilo mogoče identificirati. /.../ Po pet jih vlačijo pred jamo in od obeh strani postrelijo z lahkimi strojnimi, da padejo žrtve v jamo ...»⁴⁵ Nekateri aretirani Nemci in volksdeutscherji s ptuj-skega območja pa so bili odpeljani v taborišče v Hrastovec⁴⁶ pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah; med njimi sta se znašla lastnica opekarne Terezija Celotti in Franz Korsche mlajši. V seznamu 96 žrtev taborišča je navedeno tudi 15 oseb iz Ptuja in okolice. Umrjeni in pokopani so bili na kraju, kjer je danes ribnik.⁴⁷

Podatke o sodelovanju Nemcev in volksdeutscherjev v okupacijski upravi, o njihovem odnosu do Slovencev in narodnoosvobodilnega boja je zbirala Kom-isija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev za Slovenijo s svojima podružnicama in okrajnimi referenti za pripravo odločb o razglasitvi ljudi za vojne zločince ter odbori OF slovenskega naroda in deloma tudi orga-ni KPS za t. i. »čiščenje«. ⁴⁸ Konec avgusta 1945 je okrajni referent ekspoziture v Ptuju dr. Lovro Lipič podružnici komisije za severovzhodno Slovenijo poročal da v ptujskem okraju še vedno živi okrog 127 Nemcev (volksdeutscherjev). Tik pred koncem vojne jih je iz okraja pobegnilo 302, odšli so večinoma na Zgornjo Štajersko in Koroško. Aretiranih oziroma zaprtih v taboriščih je 65 Nemcev. Iz ptujškega okoliša se je prostovoljno javilo v nemško vojsko 20 Nemcev in volksdeutscherjev, s tajno državno policijo, gestapom, pa jih je sodelovalo 15. V bojih z enotami narodnoosvobodilne vojske je padlo 12 Nemcev, v nemški vojski na fronti pa 13. V Ptuju in ptujskem okolišu ni bilo nobenega domačega Nemca oziroma volksdeutscherja, ki bi bil od vsega za-četka nasprotnik hitlerizma oziroma bi se držal indiferentno do okupatorja. Prav tako se tudi nihče ni aktivno boril v vrstah NOV in POS. Poročilo pa je zaključil z ugotovitvijo, da so bili vsi Nemci v Ptuju in ptujskem okolišu brez

⁴⁵ Zavadlav, Iz dnevniških zapisov, str. 91 in 92.

⁴⁶ Taborišče Hrastovec je bilo ustanovljeno v drugi polovici maja 1945. Grad kot primeren kraj za taborišče je izbral zloglasni oznovec Bogdan Hrovat – Puklasti Miha. Komandant taborišča je bil Franc Peršal – Rajko. Sredi julija 1945 naj bi bilo zaprtih v taborišču že 2400 internirancev, poleg Kočevarjev, so bili tudi iz Maribora, Laškega in Prekmurja. Taborišče je delovalo le kratek čas do 6. septembra 1945; v: Marjan Toš, Zbirno taborišče Hrastovec pri Lenartu, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik 74, Nova vrsta 39, štev. 3–4, Maribor 2003, str. 426–429.

⁴⁷ Prav tam, str. 446–448. Med umorjenimi se omenjajo: Terezija Celotti, Elizabeta Dvoršak, Hilda Frank, Karel Kophad, Franc Korsche, Ana Lorberk, Friderik Lorbek, Anette Müllender, Marija Murko, Marija Pravčič, Ana Rochberk, Gisela Schaffer, Hans Steinbruckener, Karolina Teutschert, Marija Wessely in Pavla Wessely.

⁴⁸ Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 123 in 124.

izjeme člani Kulturbunda.⁴⁹ V elaboratu Predstavniki slovenskega nemštva 1918–1945, ki ga je pripravila Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njegovih pomagačev za Slovenijo, Podružnica za Severovzhodno Slovenijo, je zapisanih 3221 imen, med njimi je 750 oseb ali 23,28 % iz ptujskega okraja. Največ, kar 649 oseb ali 86,54 %, je bilo članov Kulturbunda, vodij šturmov vermanšafta je bilo 55 ali 7,33 %, med vodji blokov, celic in vodij krajevnih skupin ŠDZ pa se omenja 46 oseb ali 6,13 %.⁵⁰

Vojaška in civilna sodišča na Slovenskem so po vojni obravnavala zelo malo domačih Nemcev in volksdeutscherjev, vidnejših predstavnikov okupacijskega sistema, ob njihovi navzočnosti. Od ptujskih Nemcev jim je uspelo aretirati in obravnavati na sodišču le nekaj; med njimi je bil tudi Otmar Scheichenbauer,⁵¹ član Ilegalnega Sturma, ki je sodeloval pri prevzemu oblasti na Ptuju leta 1941, med vojno je ovajal narodno zavedne Slovence gestapu, jeseni 1943 je postal član NSDAP, pozneje pa je kot pripadnik deželne straže in tehnične pomoči skrbel za varnost v mestu. Zaradi svojih dejanj je bil obsojen ter usmrčen.⁵² Precej večje število pomembnejših nacističnih funkcionarjev, to velja tudi za ptujske Nemce in volksdeutscherje, pa so vojaška sodišča v Sloveniji po vojni obsodila v njihovi odsotnosti. Pred vojaškim sodiščem v Mariboru je bilo avgusta 1945 obsojenih 31 nacističnih funkcionarjev iz nekdanjega ptujskega okraja, med njimi je bilo 25 Ptujčanov.⁵³ V odsotnosti so

⁴⁹ AMNOM, fond: KUZOP, mapa: Volksdeutscherji po maju 1945. Okraj Ormož pa je komisiji poročal, da na ormoškem območju živi se vedno 35 Nemcev oziroma volksdeutscherjev, iz okoliša je pobegnilo 45 oseb deloma na Štajersko deloma na Koroško, aretiranih in v taboriščih je 40 oseb. V nemško vojsko so kot prostovoljci vstopilo 12 oseb, prav tako 12 oseb pa je sodelovalo z tajno državno policijo. V boju z narodnoosvobodilno vojsko sta padla 2. Vsi domači Nemci, teh je bilo 60, so bili včlanjeni v Kulturbund.

⁵⁰ AMNOM, fond: KUZOP, elaborat: Predstavniki slovenskega nemštva 1918–1945.

⁵¹ Otmar Scheichenbauer, jugoslovanski državljani, nemške narodnosti, je bil rojen 23. oktobra 1891 na Ptuju, po poklicu je bil ključavničar ter posestnik na Ptuju, član Kulturbunda. Smrtna kazen nad njim je bila izvršena v letu 1946.

⁵² AMNOM, fond: KUZOP, Scheichenbauer Otmar-zaslišanje pred vojaškim sodiščem v Mariboru 9. julija 1945.

⁵³ Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem, *Vestnik Mariborskega okrožja*, leto I, številka 42, 28. avgust 1945, str. 3; (dalje navajam: Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem). Poleg Ptujčanov so bili obsojeni še Maks in Marija Ulm, Josipina Pongratz, Oton Kralj, Aribert in Elizabeta Brodar. Maks Ulm, graščak iz Zavrča, član KB in kasneje član NSDAP, med okupacijo vodja krajevne skupine ŠDZ Zavrč, je bil obsojen na smrt z streljanjem, njegova žena Elizabeta, članica KB ter zagrizena nemčurka, pa na 6 let odvzema svobode s prisilnim delom. Prav tako na 6 let odvzema svobode s prisilnim delom je bila obsojena Josipina Pongratz, graščakinja iz Dornave zaradi članstva v KB in ker je bila »zagrizena nemčurka in zatiralka Slovencev«. Oton Kralj, usnjar iz Ormoža, je bil zaradi članstva v KB in v NSDAP, sodelovanja v komisiji za izseljevanje Slovencev ter izdelovanja usnja za potrebe nemške vojske obsojen na smrt z obešanjem. Na smrt s streljanjem je bil obsojen tudi Aribert Brodar, veletrgovca z vinom v Ormožu zaradi članstva v KB in v NSDAP ter

bili obsojeni na smrt s streljanjem: prokurist Ervin Pirich in zdravnica dr. Greta Celotti.^{54 55} Na smrt z obešanjem: opekarnar Albert Scharner⁵⁶ in ing. Franz Celotti.^{57 58} Na 20 let odvzema svobode s prisilnim delom: tovarnar Paul Pirich, trgovski nameščenc Leopold Scharner,⁵⁹ veletrgovec z vinom Paul Ornic, trgovski nameščenc Franz Stross in Josip Stross.⁶⁰ Na 18 let

---

prostovoljnega vstopa v »SS-edinico«. Njegova žena Elizabeta, »zagrizena hitlerjanka« je bila zaradi članstva v KB obsojena na 6 let odvzema svobode z prisilnim delom. Vsem je bilo odvzeto tudi celotno premoženje.

⁵⁴ Dr. Greta Celotti, rojena Lebinger 11. julija 1897 v Litiji, jugoslovanska državljanka nemške narodnosti, pred okupacijo je živela na Ptujju, po poklicu zdravnica, poročena z inženirjem gradbeništva Franzem Celottijem, članica KB, decembra 1941 je bila sprejeta v NSDAP. Avgusta 1941 je prevzela vodenje Ženskega urada v okrožju. Urad je vodila do 1. avgusta 1943, ko je bila na lastno željo zaradi preobremenjenosti z delom zdravnice razrešena; AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8, Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau.

⁵⁵ Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem, str. 3. V njuni sodbi je bilo zapisano, da sta bila člana KB in NSDAP ter da sta bila soudeležena pri komisiji za izseljevanje Slovencev.

⁵⁶ Albert Scharner, »večletni bojevnik za nemštvo«, se je rodil 8. marca 1891 v Ptujju, po poklicu je bil trgovec in lastnik opekarne, Od leta 1931 je bil član KB, od leta 1936 član ilegalnega Sturma, zaupni mož Pokrajinskega obmejnega urada, od novembra 1941 pa član NSDAP. Prvega junija 1941 je postal župan ptujskega mesta. Županske posle je vodil do 18. septembra 1941. Med okupacijo je vodil Vodstveni urad II (Führungsamt II), ki je skrbel za obdelavo propagandističnih vprašanj in usmerjanje kulturnega razvoja. Do septembra 1942 je bil v omenjenem uradu zadolžen tudi za propagando; AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8, Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau; glej tudi Mavrič-Žižek, Ptujski Nemci str. 221 in 222.

⁵⁷ Ing. Franz Celotti, rojen 15. aprila 1897, inženir gradbeništva, od leta 1931 član KB, od leta 1936 član ilegalnega šturma, zaupni mož Obmejnega pokrajinskega urada, od novembra 1941 pa član NSDAP. Od 8. aprila do konca maja 1941 »komisarični župan« mesta Ptujja. Med okupacijo je bil zadolžen za tehniko v okviru okrožnega Delovnopoličnega urada (Arbeitspolitisches Amt).

⁵⁸ Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem, str. 3. V sodbi za Alberta Scharnerja je sodišče zapisalo, da je bil član KB in NSDAP ter organizator in pomagač pri prisilnem izseljevanju Slovencev. Bil je drugi nacistični župan in vodja Führungsamta ŠDZ. Za Franza Celottija so v obsodbo zapisali, da je bil član KB in NSDAP, bil soudeležen pri komisiji za izseljevanje Slovencev, prvi nacistični župan mesta Ptujja, zaupnik vermanšafta. V ptujskih sodnih zaporih je pretepal Alojza Štrafelo iz Markovcev.

⁵⁹ Leopold Scharner, rojen 25. septembra 1892, po poklicu trgovec, član KB od leta 1931, član ilegalnega šturma, med okupacijo je vodil urad za protiletalsko obrambo v Krajevni skupini ŠDZ Ptuj-levi breg; v: AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/2, mapa: Ortsgruppe Pettau-linkes Draufer, Fragebogen.

⁶⁰ Ptujski nacisti pred sodiščem, str. 3. Omenjenim osebam je bilo v obsodbah očitano, da so bili člani KB in ilegalnega Sturma, kasneje med vojno pa so postali še člani NSDAP. Za Paula Piricha so zapisali še, da je dal ilegalnemu Sturmu za vojaško vežbanje na razpolago tovarniške prostore. Leopold Scharner je bil obsojen tudi zato ker je na Borlu pretepal Alojza Štrafelo iz Markovcev. Josip Stross pa je bil soudeležen pri komisiji za izseljevanje Slovencev.

odvzema svobode s prisilnim delom Silva Pirich⁶¹ in Rudolf Kraker.^{62 63} Na 15 let odvzema svobode s prisilnim delom: Elizabeta Pirich, Berta Scharner Adela Scharner Ruth Ornig in dr. Uta Kraker.^{64 65} Na 10 let odvzema svobode s prisilnim delom: tovarnar svile Ferdinand Stross, Alojz Kraker.⁶⁶ Na 8 let odvzema svobode: Dagmar Hintze⁶⁷ Na 6 let odvzema svobode: Terezija Celotti, nekdanja lastnica opekarne, Valerija Stross, Antonija Stross, Marija Hintze in dr. ing. Voldemar Hintze. V obsodbi so zanje zapisali, da so bile članice KB ter »zagrizene hitlerjanke«.⁶⁸

Vsem pripadnikom nemške narodne manjšine je oblast takoj po koncu vojne zaplenila nepremično in premično premoženje, ki je prišlo pod upravo narodne imovine.⁶⁹ Do sredine decembra 1945 je Okrajna zaplembena

---

⁶¹ Sylvia Pirich, rojena 1. septembra 1911 na Ptuju, jugoslovanska državljanka nemške narodnosti; do 1. avgusta 1943 je bila voditeljica oddelka za gospodinjstvo in narodno gospodarstvo v okviru okrožnega ženskega urada (Amt Frauen), zatem je prevzela vodenje okrožnega Ženskega urada. Urad je vodila do konca vojne; v: AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8 Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau.

⁶² Rudolf Kraker, rojen 20. aprila 1902 v Ptuju, jugoslovanski državljan, nemške narodnosti, trgovec, član KB, ilegalnega šturma. Med okupacijo je bil vključen v Vodstveni urad II (Führungsamt II), kjer je skrbel za tisk; v: AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8 Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau.

⁶³ Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem, str. 3. V obsodbi so za Silvijo Pirich zapisali, da je hčerka tovarnarja, da je bila članica KB in NSDAP ter soudeležena pri izseljevanju Slovencev; za Krakerja pa, da je bil član KB in NSDAP ter da je vršil gospodarsko sabotažo, ker je v rajh odpeljal velike zaloge blaga.

⁶⁴ Dr. Uta Kraker, rojena 10. marca 1907. Med okupacijo je bila vključena v Vodstveni urad II (Führungsamt II), kjer je bila zadolžena za propagando v okviru ženskega dela; v: AMNOM, fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8 Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau.

⁶⁵ Ptujski nacisti pred vojaškim sodiščem, str. 3. Obsojene so bile zaradi članstva v Kulturbundu in v NSDAP.

⁶⁶ Prav tam. V izreku sodbe so zapisali, da je sta bila člana KB ter sta med vojno vršila gospodarske sabotaže, ko sta v rajh odpeljala velike zaloge blaga.

⁶⁷ Prav tam, str. 3. Za Dagmar Hintze ženo tovarnarja s šampanjcem v Vičavi pri Ptuju, so v obsodbi zapisali, da je bila prostovoljni agent gestapa.

⁶⁸ Prav tam str. 3.

⁶⁹ Mikola, Dokumenti in pričevanja 2, str. 12; Brane Oblak, Povojne zaplembe premoženja v ptujskem okraju, v: Ptujski zbornik VI/1 (urednik: Bojan Trebuc), Zgodovinsko društvo Ptuj 1996, str. 681 in (dalje navajam: Oblak, Povojne zaplembe v ptujskem okraju). Pri zaplembah premoženja po 9. maju 1945, ki so ga izvedle povojne oblasti v Jugoslaviji, gre za prisilne odvzeme zasebnega premoženja v korist države brez povračila odškodnine. Pravna podlaga za ta ukrep je bil odlok AVNOJ-a o prehodu sovražnikovega imetja v državno svojino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile, kateri je bil sprejet 21. novembra 1944 v Beogradu. Po omenjenem odloku jev državno last prešlo vse premoženje nemškega rajha in njegovih državljanov na ozemlju Jugoslavije, vse premoženje oseb nemške narodnosti, vse premoženje vojnih zločincev in pomagačev ne glede na njihovo državljanstvo ter premoženje vsake osebe, ki je bila s sodbo vojaških ali državljskih sodišč obsojena na

komisija⁷⁰ na Ptuju izdala 841 odločb o zaplembi, od teh je bilo 90 vročenih lastnikom, ostalih 751 pa oskrbnikom.⁷¹ V obdobju od 27. avgusta 1945 do 4. avgusta 1946 je izdala za ptujski okraj 940 odločb, med njimi je bilo 883 odločb ali 93,94 % izdanih osebam nemške narodnosti.⁷² Od zaplenjenega premoženja, ki je bilo prej v lasti nemškega rajha, je uprava narodne imovine na Ptuju prevzela inventar tovarne »Bata« v vrednosti 32.934 din, nemške denarne zavode Reifeisenkasse Ptuj, Volksbank, Kreissparkasse s hranilnimi vlogami in nepremičninami, posestva Štajerske hranilnice v velikosti 311 ha, nemški Društveni dom (Vereinhaus) v izmeri 18603 m³ ocenjeno z vrednostjo 613.000 din, inventar posestev Štajerske domovinske zveze v Mestnem vrhu, inventarja v bivšem finančnem uradu, Bivšo kmetijsko-nabavno zadrugo Ptuj (Lagerhaus-Genossenschaft) z inventarjem v vrednosti 42.830,40 din, inventar mlekarnarstva Ptuj (Mlakerei Pettau), višjo upravo Videm pri Ptuju s 4 ha zemljišč (Oberverwaltung Treun) ter evangelijsko cerkveno občino (Evangelische Kirchengemeinde) s pokopališčem, vrtom in cerkvijo.⁷³ Nemcem in osebam nemške narodnosti na Ptuju in v bližnji okolici so zaplenili 12 podjetij, katerih cenitev inventarja je znašala skupaj 3.831.028 din.⁷⁴ Pri tem nista bili zajeti ceditvi tiskarne Blanke in tovarne usnja Paula Piricha, saj so bili tiskarski stroji in vsi stroji tovarne usnja odpeljani neznano kam, ne da bi jih prej

---

izgubo. Izvzeto je bilo le premoženje tistih Nemcev, ki so se borili v vrstah narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije. Zaplembo premoženja so izrekala vojaška in redna sodišča, sodišče slovenske narodne časti ter upravni organi s svojimi zaplembenimi komisijami. Vojaška sodišča so v ptujskem okraju izrekala 12 zaplemb, sodišče slovenske narodne časti – senat na Ptuju pa je v času od 12. julija do 31. julija 1945 izrekel 40 zaplemb.

⁷⁰ Okrajno zaplembeno komisijo pri okrajnem NO na Ptuju so sestavljali: Dobnik Ljubo, član okrajnega narodnoosvobodilnega odbora na Ptuju, Ranfl Alojz, načelnik uprave narodne imovine na Ptuju in Viktor Knez, diplomirani pravnik na Ptuju, ki je bil tudi predsednik komisije. Namesto Dobnika in Kneza sta bila 7. decembra 1945 v okrajno zaplembeno komisijo imenovana Hlebec Ernest in Karl Klobučar. Zaplenjeno premoženje sta ocenjevala na način, da so na vrednost premoženja, izračunanega iz leta 1939, dodali še 30 %. Okrajna zaplembena komisija je izdajala zaplembe od 27. avgusta 1945 do 4. avgusta 1946; v: Božičko, Povojne zaplembe nemškega premoženja str. 55 in 61.

⁷¹ Božičko, Povojne zaplembe nemškega premoženja, str. 80.

⁷² Prav tam, str. 62 in 63.

⁷³ Prav tam, str. 80.

⁷⁴ Prav tam, str. 81; Oblak, Povojne zaplembe, str. 685. Med podjetji so bile zaplenjene: opekarna v Rogoznici z posestmi v velikosti 7 ha, stavbeno podjetje, žganjarna in izdelovalnica alkoholnih pijač, usnjarsko podjetje v Ormožu, tovarna usnja na Ptuju, gradbeno in opekarsko podjetje Scharner z inventarjem v vrednosti 1,397.020 din, podjetje za izdelavo penečega vina, tiskarna in papirnica, tovarna slamnatih tulcev, tovarna aluminija, tovarna strojil, barvarna in čistilnica z inventarjem v vrednosti 491.140 din ter podjetje za gradnjo cest Staug s kamnolomom v Majšperku.

popisali in ocenili.⁷⁵ Nadalje so zaplenili 36 trgovin z vrednostjo 1.134.19 din ter eno veletrgovino z blagom v vrednosti 303.808 din in z inventarjem v vrednosti 158.291 din. Večino blaga je prevzel Odsek za trgovino in preskrbo pri okrajnem ljudskem odboru.⁷⁶ Odvzetih je bilo 18 gostiln (med njimi trije hoteli), katerih skupna vrednost inventarja je znašala 302.463 din ter 21 obrtnih delavnic, med katerimi so bile ocenjene le štiri velike v vrednosti 1.070.539 din. Gospodarskemu odseku – referat za obrt pri okrajnem narodnoosvobodilnem odboru, je bilo predanih 16 obrtnih delavnic.⁷⁷ Ptujskim Nemcem in volksdeutscherjem je bilo v mestu in bližnji okolici zaplenjenih 162 hiš s parcelami, katerih površina je obsegala 24,8 ha.⁷⁸ V zaplenjenih hišah v mestu, ki so prišle pod upravo mestnega narodnoosvobodilnega odbora, se je nahajalo 277 stanovanj, 56 trgovskih ali obrtnih lokalov, 10 skladišč, 13 delavnic, 6 garaž, dve kleti, dva poslovna prostora, ena pisarna in gospodarsko poslopje s hlevi.⁷⁹ Poleg stanovanjskih hiš, obrtnih delavnic in trgovskih obratov jim je bilo odvzetih tudi 181 posesti. Zaplenjene posesti, katerih skupna površina je znašala približno 4.620 ha, so zajele obsežne vinograde, pašnike, travnike in njive. Skupna vrednost zaplenjenih nepremičnin ptujskim Nemcem in volksdeutscherjem je bila ocenjena približno na 17 milijonov dinarjev.⁸⁰ Po odloku AVNOJA z dne 21. 11. 1944, je bilo v mariborskem okrožju, kamor je spadal tudi ptujski okraj, pripadnikom nemške narodne manjšine do sredine leta 1946 zaplenjenih 32.259 ha zemljišč. Kar 14 % so predstavljale zaplembe nemškega premoženja v ptujskem okraju, oziroma 4 % zaplemb v Sloveniji.⁸¹ Do konca leta 1946 je bilo v ptujskem okraju izdanih 453 zaplemb, med njimi je bilo 92 % nemških.⁸²

Kljub temu, da Jugoslavija v Postdamskem sporazumu, podpisanem 2. avgusta 1945, ni bila omenjena med državami, katerim so zavezniki dovolili izgon pripadnikov nemške narodne manjšine, je to storila. Za izgon so bili določeni vsi nemški in avstrijski državljani ter vsi volksdeutscherji in Slovenci, ki so med vojno sodelovali z okupatorjem.⁸³ V mariborskem okrožju,

⁷⁵ Oblak, *Povojne zaplembe*, str. 682.

⁷⁶ Božičko, *Povojne zaplembe nemškega premoženja*, str. 80.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Prav tam, str. 81.

⁷⁹ Prav tam, str. 82.

⁸⁰ Prav tam.

⁸¹ Prav tam. V okraj so spadale današnje občine Ptuj, Ormož, Zavrč, Dornava, Majšperk, Juršinci, Gorišnica, Kidričevo, Videm in Destrnik – Trnovska vas.

⁸² Prav tam, str. 83.

⁸³ Mikola, *Dokumenti in pričevanja 2*, str. 10 in 47–49; Ferenc, *Nemci na Slovenskem*, str. 114–119. Načrti o povojnem izgonu pripadnikov nemške narodne manjšine so začele nastajati že med vojno. Ing. Janko Mačkovšek iz vrst liberalcev je v letih 1941–1943 izdelal celo vrsto spomenic in elaboratov, v katerih se je dotaknil tudi povojne usode »tujerodcev«

kamor je spadal tudi ptujski okraj, so z izgoni začeli septembra 1945. Najprej so izgnali pripadnike nemške narodne manjšine iz Dravske doline – iz območja Marenberga (danes Radlje ob Dravi), nato iz Dravograda in okolice, sledile so Slovenske Konjice z okolico, Slovenska Bistrica z okolico, Ptuj z okolico, Ormož in Ljutomer z okolicama, Apaška kotlina, na koncu pa je izgon zajel tudi Nemce iz Prekmurja. Izgnanci so imeli na razpolago le kratek čas, uro ali dve, da so si pripravili prtljago, ki so jo lahko sami odnesli. V taborišče Strnišče so jih pripeljali s tovornimi avtomobili in avtobusi.⁸⁴ Pri aretacijah ptujskih Nemcev in volksdeutscherjev, določenih za izselitev, ki so potekale v septembru 1945, je sodeloval tudi Zdenko Zavavlav. V svojih spominih je opisal aretacije takole: »*Stari srednjeveški Ptuj ponoči. Stavbe s slikovitimi portali, vežami in stopnicami. Vzpenjamo se v stanovanja, kjer naj bi bivali tisti, ki jih iščemo za izselitev. V glavnem so to starinsko opremljena prenatrpana stanovanja s starimi prebivalci, ki skoraj ne govorijo slovensko. Na naša sporočila o izselitvi reagirajo zelo panično. Vse skupaj je pravzaprav ena sama velika revščina.*»⁸⁵ V Poročilu o selitvah volksdeutscherjev iz LRS v letih 1945–1946, ki ga je pripravil leta 1951 major Udbe Zvone Debevec, je

na slovenskem ozemlju. V elaboratu »Kolikšna je življenjska moč in kolikšne so latentne in strokovne rezerve Slovencev radi prevzema posestev in poslov, ki jih imajo tujerodci na slovenskem ozemlju« z dne 11. oktobra 1941 in v »Projektu deklaracije Slovenske zaveze«, ki je nastal februarja oziroma marca 1942, je kot cilj postavil »očiščenje slovenskega ozemlja od tujega elementa«. V okviru OF so se z vprašanjem nemške narodne manjšine v Sloveniji začeli ukvarjati leta 1944. Pokrajinski odbor OF je 31. avgusta 1944 sprejel Odlok o izgonu od nemških oblasti naseljenih tujcev in o odvzemu ter zaplembi njihove imovine. Med priseljenci so prevladovali kočevski Nemci v t. i. »Brežiškem trikotniku«. V okrožnici, datirani z datumom 1. september 1944, so bila podana tudi navodila, kako ravnati s Kočevjarji, Besarabci in drugimi priseljenci pri izgonu iz domov pregnanih Slovencev. Posebna študijska komisija pri Predsedstvu SNOS pa je konec novembra 1944 pripravila elaborat, ki je predvideval izgon vse nemške narodne manjšine s slovenskega ozemlja. Predsedstvo AVNOJ-a pa je 21. novembra 1944 sprejel odlok o prehodu sovražnikovega imetja v državno lastnino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegu imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile. Izjema so bili le tisti pripadniki nemške manjšine, ki so se aktivno borili v enotah narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije. Ker je bilo teh zelo malo, je bila na zaplembo premoženja obsojena dejansko celotna nemška narodna manjšina v Jugoslaviji in s tem tudi v Sloveniji.

⁸⁴ Ferenc, Nemci na Slovenskem, str. 135 in 136.

⁸⁵ Zavavlav: Iz dnevniških zapisov mariborskega oznovca, 1. del: leto 1945, Maribor 1990, str. 87. Za aretacije v Ormožu pa je v svojih spominih zapisal naslednje: »/.../ Ormož in okolica. Večinoma meščani v svojih meščanskih stanovanjih. Volksdeutscherji. V Ormožu selimo tudi iz gradu /.../. Tam naletimo samo na hišnika, ki nas odpelje h grofici v jedilnico. /.../ Velika pravokotna, s svečami osvetljena jedilnica /.../ Servirajo večerjo. Grofica sedi ob mizi v sredini, več metrov oddaljena na vsakem koncu pa dva moška. Popolnoma mirno sprejmejo naše sporočilo o izselitvi in pripravi prtljage. Grofica samo prosi, da bi lahko dokončali večerjo ...«

bilo iz Slovenije po vojni izgnanih skupaj 9.474 pripadnikov nemške narodne manjšine. V omenjenem poročilu je bilo iz Ptuja in bližnje okolice izseljenih 151 oseb ali 1,59 %.⁸⁶

Po številnih aretacijah, usmrtitvah in izgonu pripadnikov nemške manjšine so v mestu in ptujski okolici ostali le še redki Nemci. Ob prvem povojnem popisu prebivalstva v Jugoslaviji, ki je bil izpeljan 15. marca 1948, je na ozemlju Ljudske republike Slovenije živelo samo še 2.406 oseb z nemškim maternim jezikom. Od teh se je opredelilo za Nemce 1.824, za Avstrijce pa 528.⁸⁷ V ptujskem okraju je živelo 83 oseb, kar je predstavljalo 3,45 % vseh nemških prebivalcev na slovenskem ozemlju oziroma 0,11 % celotnega prebivalstva v okraju. Za prebivalce nemške narodnosti se je izreklo v okraju 54 oseb ali 0,07 %, za prebivalce avstrijske narodnosti pa 29 oseb ali 0,04 %. Na Ptujju je živelo le še 30 Nemcev ali 0,7 %.⁸⁸

VIRI IN LITERATURA

Viri

Arhiv Muzeja narodne osvoboditve Maribor (MNOM)

- fond: Südostdeutsches Institut (SODI), ovoj: 2, mapa: Primeri dopisovanja VDA Graz II 1934–1943
- fond: Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, Podružnica za severovzhodno Slovenijo (KUZOP), elaborat: Predstavniki slovenskega nemštva 1918–1945
- fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/2 mapa: St. HB. Ortsgruppe Pettau linkes Draaufer, mapa: St. HB. Ortsgruppe Pettau rechts Draaufer
- fond: St. HB. Kreisführung Pettau, šk. K 11/8, Kartoteka uradnikov St. HB. Kreis Pettau

Časopisje

Vestnik Mariborskega okrožja, leto I, 1945

---

⁸⁶ Ferenc, *Nemci na Slovenskem*, str. 136–137 in 139; Mikola, *Dokumenti in pričevanja* 2, str. 10. Debec je v poročilu zapisal, da je akcijo izvedbe izseljevanj izpeljala Ozna, izseljene osebe pa so se pošiljale v Avstrijo manjši del pa tudi v Madžarsko.

⁸⁷ Mikola, *Dokumenti in pričevanja* 2, str. 10.

⁸⁸ Mitja Ferenc, »Nemci« na slovenskem v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni, v: *»Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik* (urednik: Dušan Nečak), Ljubljana 1998, str. 299; Popis prebivalstva 15. marec 1948, str. 412.

Literatura

Franjo Baš, Saria Balduin. *Slovenski biografski leksikon* (elektronska izdaja).

Marjetka Božičko, *Povojne zaplembe nemškega premoženja v ptujskem okraju*. Diplomaska naloga. Maribor 2007.

Mitja Ferenc, »Nemci na Slovenskem v popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni. »Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik (urednik: Dušan Nečak). Ljubljana 1998, str. 271–322.

Tone Ferenc, Nemci na Slovenskem med drugo svetovno vojno. »Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik (urednik: Dušan Nečak). Ljubljana 1998, str. 99–144.

Tone Ferenc, Poslednji dnevi vojne v Sloveniji. *Naša obramba*, letnik 2, šte. 6, junij 1970, str. 3–15.

Marija Masten Hernja, *Ptujski župan Josef Ornig (1859–1925)*. Tipkopis. Ptuj 2000.

Irena Mavrič-Žižek, *Ptujsko okrožje 1941–1945*. Magistrsko delo. Ljubljana 2007.

Irena Mavrič-Žižek, *Ptujski Nemci od konca 19. stoletja do leta 1945*. Doktorska disertacija. Ljubljana 2016.

Milko Mikola, *Dokumenti in pričevanja o poveljnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*. Ljubljana 2007.

Milko Mikola, *Dokumenti in pričevanja o poveljnih izgonih prebivalstva v Sloveniji*. Ljubljana 2009.

Brane Oblak, Povojne zaplembe premoženja v ptujskem okraju, *Ptujski zbornik VI/1* (ur. Bojan Trebuc), Zgodovinsko društvo Ptuj 1996, str. 679–692.

Ivan Rau, Haloška četa. 5. *ptujski zbornik* (urednik: Vlado Horvat). Ptuj 1985, str. 205–208.

Repe Božo, »Nemci« na Slovenskem po drugi svetovni vojni. »Nemci« na Slovenskem 1941–1945, zbornik (urednik: Dušan Nečak). Ljubljana 1998, str. 145–172.

Marjan Toš, Taborišče Hrastovec pri Lenartu. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, letnik 74, nova vrsta 39, Maribor 2003, str. 425–450.

Sergej Vrišer, Baš Franjo. *Enciklopedija Slovenije*, knjiga I A/Ca. Ljubljana 1987, str. 204

Zdenko Zavavlav, *Iz dnevnških zapiskov mariborskega oznovca* (izbrani listi) 1. del: leto 1945. Maribor 1990.

THE DESTINY OF GERMANS IN PTUJ AT THE END OF WORLD WAR II

Summary

The main retreat of the occupational forces through the Ptuj field happened between 7th and 8th May 1945. There were no direct combats for the city, which was liberated within the operations for the liberation of Slovenia. The last German soldiers and members of the occupying forces left Ptuj on 8th May 1945 in the morning hours. Josef Wressnig, the mayor of Ptuj, also left the city. Most of the Germans and “Volksdeutsche” left the city already

at the beginning of April 1945 and went to Austria, for they were afraid of consequences for their pre-war Nazi activities and collaboration with the occupying forces. At the war's end, there were only a few members of the German minority left in the city. The first ones were arrested already in May according to the prepared lists of OZNA (The Department of People's Protection). Until June 1945, there were 364 Germans and Volksdeutsche arrested and sentenced to the Ptuj court prisons; 343 or 94,23 % of them were from the Ptuj area. Most of the arrested persons were sent to the concentration camp Strnišče near Ptuj and some were deported to the camp in Hrastovec. Their destiny was very different. Some of them were executed in the camps in Strnišče and Hrastovec, some were taken to Pohorje and shot there, a lot of them disappeared without a trace. In August 1945, the Maribor court-martial convicted 31 Nazi officials from the Ptuj district, even though they were not even present in court. Among them were 25 Germans and "Volksdeutsche" from Ptuj. 4 persons were sentenced to death, the others were imprisoned for many years with forced labour and their properties were confiscated. Until the beginning of 1946, the district confiscation commission in Ptuj issued 940 confiscation orders; 883 orders (or 93,94 %) to persons of German nationality. 12 companies, 36 shops, 1 wholesaling, 15 inns, 3 hotels, 21 craftsmen workshops, 162 houses, and 181 properties of 4.620 hectares, were taken from Germans and "Volksdeutsche" in Ptuj and its surroundings. In autumn 1945, 151 persons of German origin were deported from Ptuj and its surroundings.

Due to numerous arrests, executions, and deportations of members of the German minority, only a few German stayed in Ptuj and its surroundings. The first census survey in Yugoslavia, which was conducted on 15th March 1948, shows that there were 83 persons of German nationality living in the Ptuj district and these were 0,11 % of the whole population. Only 30 Germans or 0,7 % lived in Ptuj.

DAS SCHICKSAL VON DEN DEUTSCHEN IN PTUJ/PETTAU AM ENDE DES ZWEITEN WELTKRIEGES

Zusammenfassung

Der größte Rückzug der Besatzungsarmee durch den Ptuj/Pettau-Feld ereignete sich zwischen dem 7. und dem 8. Mai 1945. Es gab keine direkten Kämpfe um die Stadt, die während der Kämpfe für die Befreiung Sloweniens befreit wurde. Die letzten deutschen Soldaten und Mitglieder der Besatzungsbehörde verließen Ptuj/Pettau am 8. Mai 1945 in den Vormittagsstunden. Mit ihnen ging auch der Bürgermeister von Ptuj/Pettau, Josef Wressnig. Die Mehrheit der Deutschen und Volksdeutschen aus Ptuj/Pettau verließ die Stadt aus Angst wegen ihrer nazistischen Aktivitäten und Kollaboration mit dem Besatzer schon Anfang April 1945 und ging nach Österreich in die Sicherheit. Am Ende des Krieges waren in der Stadt nur noch wenige Mitglieder der deutschen Minderheit. Erste Festnahmen ereigneten sich im Mai nach im Voraus vorbereiteten Listen der Abteilung für Volksschutz (OZNA). Bis Anfang Juni 1945 wurden 364 Deutsche und Volksdeutsche festgenommen und in das Ptuj/Pettau Gerichtsgefängnis gebracht, davon 343 bzw. 94,23 % waren aus dem Ptuj/Pettau Gebiet. Die Mehrheit wurde in das Konzentrationslager Sterntal gebracht, einige auch in das Lager in Hrastovec/Gutenhag. Die Schicksale der festgenommenen und inhaftierten Deutschen und Volksdeutschen aus Ptuj/Pettau waren unterschiedlich. Einige sind in dem Sterntal oder Hrastovec/Gutenhag Lager ums Leben gekommen, andere waren auf Pohorje/Bachern erschossen, einige sind spurlos verschwunden. Vor dem Mariborer/Marburger Militärgericht wurden im August 1945 in ihrer Abwesenheit 31 Nazi-Funktionäre aus dem Ptuj/Pettau Gebiet verurteilt, darunter waren 25

Deutsche und Volksdeutsche aus Ptuj/Pettau. 4 Personen wurden zum Tode verurteilt, die anderen wurden auf langjährige Gefängnisstrafen mit Zwangsarbeit sowie Vermögensbeschlagnahme verurteilt. Die neue Regierung beschlagnahmte den Mitgliedern der deutschen Minderheit ihr ganzes bewegliches und unbewegliches Vermögen. Bis Anfang August 1946 stellte die Bezirkskommission in Ptuj/Pettau 940 Bescheide aus, darunter 883 oder 93,94 % an Personen deutscher Nationalität. Den Deutschen und Volksdeutschen aus Ptuj/Pettau und Umgebung wurden so 12 Firmen, 36 Geschäfte, 1 Großhandel, 15 Gasthäuser, 3 Hotels, 21 Handwerkerwerkstätte, 162 Häuser und 181 Landbesitze mit Gesamtfläche von 4.620 Hektar beschlagnahmt. Im Herbst 1945 wurden aus Ptuj/Pettau und Umgebung 151 Personen deutscher Nationalität ausgesiedelt.

Nach zahlreichen Festnahmen, Hinrichtungen und Vertreibungen der deutschen Minderheit blieben in der Stadt Ptuj/Pettau und deren Umgebung nur noch wenige Deutsche. Zur Zeit der ersten Volkszählung in Jugoslawien am 15. März 1948 lebten auf dem Ptuj/Pettau Gebiet noch 83 Personen deutscher Nationalität oder 0,11 % der Gesamtbevölkerung. In Ptuj/Pettau lebten nur noch 30 Deutsche oder 0,7 %.